

Селалаг

9
2022

6+

ISSN-0235-1366

ТОВ БУТТ

1-ГІА СЕНТЯБРЬ

Гуйран малх ба, ший дошо лир мехкош,
Сийрда сигале лаъца боахаш го.
Хъехархочоа зизай курс а ийца,
ЛаърхІа ва со тахан школе гІо.

Тетрада тІа алапаш Іоязде,
Уж Іодеша, царех дешаш деш,
Альбома тІа хоза сурташ дехка,
Тхо Іомо из хІара денна хъеж.

Хъех цо: Даъхе еза ший са санна,
Даъи наънеи лоархІам чІоагІа бе,
Мичча хана, мичча мехка вале,
Вай ГІалгІайчен сий хъаллоаттаде.

ХЪЕХАРХО

Доска тІа улл мел, хъехархочо яздаъ,
Безамца говза дехкаш алапаш.
Варгвац, хъехархо, хъа хам баъ,
Іа тхона тийнна йІовхал йицъеш.

Сихача заманна уллув гІа боахаш,
Хъа хъехамца дахаш тхо хургда.
Керда толамаш хъа хъамара доахаш,
Сийле хъаеш, даха хъожаргда.

Берий вхоллам

ЛОСТАМ

Цкъа ловза яхар со,
Ца дулаш улгаш,
Истола тла йита пхъеглаш,
Дийлла дита ков.
Са нана ера сона тлехъа,
Со яр, из сайга лувргъа мотташ,
Цо данзар сона дов.
Юхайна сона юххе,
Кулг са хъаьста боча,
Цо сона хъехам бир,
Дита деррига ловзар,
Гадика йийца массанеца,
Аз, чуха, лостам бир.

*Чоаджой Ясмина,
Наьсере, № 3 йола ЮШ ишкол*

*Албохчанаькъан Малика,
Наьсарера №9 йола ЮШ, 6 кл.*

Къоастой Амин, 10 шу

Овшанаькъан Рахима, 10 шу

Боракиев С.

ХАНАЛ ХЪАЛХА ДЕША ЯХА ЙИИГ

«Ишкол, дешар, книжкаш, портфель, тетрадаш, кьоаламаш» – яха кьамаьлаш дувца доладир цлагла, керда дешара шу гаргагортача хана. ВорхI шу даьнна Аьсет яр, хьалхарча классе деша яха езаш. Цунна лаьрхIа дар уж кьамаьлаш.

– Со а гIоргья ишколе, сона а эца гIормиг, сона а эца тIадувха барзкъаш, кьоаламаш, книжкаш, – аьлар пхи шу даьннача Марема.

Аьсет Марема даь-веший йииг яр, цхьан коа бахаш бар уж.

– Хьо хIанз а зIамига я, нане йииг, хьона могоргдац деша аха, урокаш Iомае, – кIаьда аьлар цунга нанас.

– Могоргда сона, ухаргья со Аьсетаца ишколе, – ше яхачун тIара ялацар Марем.

– Из йоккхагла я, цун ворхI шу даьннад, хьо зIамига я, – аьлар нанас, чIоагла боча из хьоасташ.

– ГIоргья со ишколе, Аьсета эцараш санна хIамаш сона а эца – сацанзар йииг.

– Хьо деша аха йолаелча, нанена хьаста бер хург ма дац, ма гIо, нанена яха хьо, – яхаш, из цIагла йита гIертар даь-нана а.

– Со дешара чучеа хьестаргья Iа, – сецца жоп делар йиига.

Дувцарах хIама хургдоацилга а хайна, из човхае йиш а йоацаш, даь-нанас хоаддаме аьлар:

– Вай йиига мел эшар хьазца оаш, Аьсетаца деша яхийта еза из.

ХIамаш хьаййцар.

Бакьда Марема даси даь-нанаси

ГIудантанакъан Д. сурт

лаърхлар, ишколе дла а ца язъяйташ, хъехархочунца дийца а дийца, цхъан клира е цхъан бетта из Аьсетаца цхъана ишколе длаахийта. Йилига уйла хувцалой хъажа лаърхлар цар. Нагахъа санна дешарах кхета а кхеташ, клаьд а ца луш, цо дешаш хуле, дладешийтаргда вай. Хлаьта цох хлама ца хуле, юха цлагла ютаргъя, тладоаглача шера деша ховргйолаш. Ваха а ваха, дас дийцар хъехархочунца, Марема дешарах дола дош.

– Даь-веший йилиг Аьсет ишколе йодилга ховш, укхунна а лайнад ишколе яха. Хьо духъала ецаре, шин-кхаь клира хъаухийтаргъяр оаха ер, – аьлар дас хъехархочунга.

– Мегаргда, новкъа яц, хъаахийта, – жоп делар хъехархочо.

Шин клира деша ихар Марем. Цунга хъехархочо хлама хаттацар. Цхъабакъда, вокх берашта санна йоазув Юмадора,

алапаш довзийтар, сурташ дехкийтар.

Кастта кхийтар бер, ишколе деша хала долга. Цудухъа нанега аьлар цо:

– Со кхы деша глоргъяц!

– Хлана? – хаьттар даь-нанас, цецваьннача сага оазаца.

– Клаьдлу со, безам бац са кхы деша аха, хала да цига, – жоп делар йилига.

– Дала йоахае са йилиг хьо! Аз цудухъа ма аьннадарий хьога «зламига я хьо, укх шера ма гло, тладоаглача шера глоргъя хьо». Ма дика да хьо цлагла лергйолаш, хланз нане гулакхаш де йилиг хургъя цхъан шера! Бакъда, тладоаглача шера деша яха-м езаргъя хьона хъа, – аьлар цунга нане.

– Мегаргда, глоргъя со, – жоп делар Марема. Ишта из удаш-ловзаш леллаше а, чакхдаьлар из дешара шу. Ахка чакх а даьнна, мишта йоагла ца ховш, ессар гуйре а. Цу гурахъа деша яхар Марем, соахка ийца кхоачам кара а болаш.

Дибаранаькъан Хаьди

КЪУЛАЦ

Жлалиг дар са, Къулац яхаш,
Зламигача цлалга чу дар из дахаш;
Нанас доттар цунна деш,
Из цо дуар, мотт хъебеш.

Аз цхъан дийнахъа хаьттар наьнага:

– Къулац жлалех хлана аьннад?
Жоп делар сона нанас тлаккха,
Цу деша маан хьалхадаьккха:

– Къу оал, воилг, къоал деш волчих,
Наьха хламанга кхувда ловчих.
"Лаца" яхар хьона хов,
Из цли жлалега дика тов.

Сона керда дешаш дайзар,
Раьза хинна Къулац а цлайзар,
Алал, бераш, кхы из доацар,
Малагла дош да довзаш доацар?

Доврбиканаькъан I. сурт

ШИЙ МОХК ДИКА БОВЗАР

Вай къаман культура берашта дикагІа йовзаргІолаш, ГІалгІай паччахьалкхен кагирхой комитета викалаша дІайолаяьй «Школьные бега» яха проект. Из яхьий кепе дІахьош болх ба. Дукха ловзараш чудоагІа цунна. МеттІа хетадаьча хаттараша ший къаьстта моттиг дІалоац проекта юкъе. Иштта проекта юкъе да, гІалаш йоттарах а, уж хьайотташ къахьийгача пхьарий кулгаговзалах а лаьца. Тхьоврча хана наха лелабаьча тІабувхача гІирсах лаьца хІамаш доакъашхошта юкъерча берашта дикагІа хьанна довз хьожаш да «Малача наьхеи кхалнаьхеи дувхар» яха ловзара дакъа.

Проекта автор ва СКФО доазон тІа дІакхухьача «Машук» яхача форуме хІара шера толамашца белгалвувлаш вола, тахан кагирхой комитета керте латта Малсаганаяькъан Адам.

«Школьные бега» яха проект дІайолаеш, цо эггара хьалха арадаьккхар гІалгІай Іадаташта хетадаь дола, проектаяр санна цІи йола журнал. Из шовзткъа шин оагІонах латт. Дакъа лаца чам болаш вола дешархо, шин кІира журнал дийша вала везаш ва. Журнало дукха Іадатий белгалонаш гульяьй, хІара оагІув хьалйиза да сурташ. Вай дай вахар духьальоттадеш, ба журнала беррига чулоацам.

Журнал дийша а, Іомадаь а, Іадатех ховр шаьрдаь а бераш даьнначул тІехьагІа, шоаш хьахержача ишколашка йода проекта кулгал леладу тоаба. Ишколерча берех хьаоттаю берий ворхІ тоаба. Яхьашка хургдола хаттараш дІалу, каьхата бетта чу а дехке. ТІаккха дІайолалу «квест» яха кеп йола яхьаш.

«КВЕСТ» яха кеп юкъейоалаяь дукха ха яц. Из ингалсий меттацара хьаййца дош да. Эрсий меттала «поиск» яхилга да «квест». Ловзара хІара задани дашха а доашхаш, нагахьа санна хьалхарча хаттара Іа нийса жоп лой, цо дІахо доагІача хаттара жоп лаха никъ а хьа а хьехаш, дІадода ловзар. Массане цхьана беш болча тохкама никъ ба из. Нагахьа санна, доакъашхоша болх нийса бой, нийсача жопо доашхаргда керте латта хаттар. Ишта чоалхане уйла я «Школьные бега» яхача ловзара ларде латтар.

Ловзар хала дале а, дакъа лаца чам болаш дукха ба. Дакъа лацарца белгалъяьнна ишколаш я: Долакха-Юртар СОШ № 2; Назранера йиьлагІеи, пхелагІеи, ялхлагІеи, ворхІлагІеи, бархІлагІеи, шийттлагІеи, пхийттлагІеи ишколаш; Магасера лицейи «Центр образования» яха ишколи. Котбаьннараш совгІаташца белгалбоах. Яхьашка дакъа лоацача берашта дукха хІама довз, шоай къаман овланца дувзадenna дола. Из да, аьнна хет, цу яхьашка дакъа лаца мел баьхкарашта хулаш дола доккхагІдола совгІат.

ТХА ІАСИЛГ

Тха Іасилг мо,
Хоза Іасилг
Цхъанна сага дац.
ХІара денна
Ара ловза
ВІалла кІаьдлуш
Дац.
«Іасилг, боккъл
Саца, маршкиш!» –
Нанас цунга оал.
Бакъда Іасилг,
Кхоссаделе,
Сиха къайладоал.

Бакъдар аьлча,
Бехк бац цунна-м,
Іасилг зІамига да.
ЗІамига хилча,
Могаш хилча,
Ловза безам ба.

ТУМПАРГ ТОМИ ВАМПАЛ ДЕНБРАСИ

Ингалсий фаьлг

Хлахий, хланз дїлладувїлалаш, ер ба шоана Корнуэллє бувцаш хиннача фаьлгєх эггара кѣаьнаїлбар. Эгїадаѣ фаьлгаш, оалар царєх. Хлаьта уж, хоза хєташ, дувцаш хиннар вар кѣаьна заргаз Лелантер.

Цѣба Кукалий хана, Корнуэлл яха моттиг хѣалїйїза кхы а вампалаш бахаш-лєш болча заман чухѣ, Маунтс-бей яхача форда гел їолчара гаьна воаццаш, вахаш вар цѣба мєга клант, Тумпарг Том яхаш цїи а їолаш.

Мєга клант-м ма варий из, бакѣда кѣахѣгара вїалла а тїера вацар-кх. Дагадєхача болх бора цо, бакѣда дага вїалла а дохацар.

Telano degl dolash var Tom, lakha vacar vialla a. Bakѣda belazh sherei, bukѣ ondei, tla-voruv aьshkha dicha sanna choglegi dolash var.

Цун кѣаеннача нанас каст-каста барт беттар цунга: «Болх лаха хѣайна, хѣай-гїй їйїзал мукѣагїа сїскал їоаккхаргїола болх!» Наьна-м бєхк а бацар фуннагїа аьлча а: хїама даа хайча, шинне юар дїаюаш оамал їолаш вар Том.

Ишттача хѣона цѣан дїйнахѣа, «сай нанна товр дергда-кх аз», ший дагахѣа а аьнна, болх лаха араваьлар Тумпарг Том. Ма дарра аьлча-м, ше догдаха волавенна Кроласєра цѣба їол-саг бахѣан долаш, ваьннавар из дукхагїа ара. Шоашта ма хой шоана, їиш мича яр цун, шийна сїскал яккха а могаш ца хїлча, їоїага «їоїа сога», аьнна, тїаваха. Болх лаха араваьнна Тумпарг Том вахар, Маркет-Джу яхача цѣан шахѣар тїа. Ше цу шахѣар тїа кхоаччашє а, эггара хѣалха цо даѣ хиннар ер дар: Хонни яхаш цїи їоїа цѣба кѣонах волча вахар из. Из Хонни дїка заргаз вар, цул а совгїа харшени лєлаєш а вар из, дагадєхача хана моллагїчун, ше волча чувєна, нїа чамї мала їиш хургїолаш.

– Дїка дєгїаца нїз бола, кѣона, аьнна тїа вола болхло вєзаш моттиг їий хѣа? – хаьттар цунга Тома.

– Хѣона новкѣа ма хїла, бакѣда хѣона бала даїман

хургбола болх сога бац хланз укх сахѣате. Ыий бєшкаш тїа а етта, Сент-Ивє дїаьхїйта єзаш, кир-м я са. Сона дїка гїулакх а хулар цунах, хѣо цїга водаре, хлаьта аз хѣона из бахѣан наьха санна дїка мах а лургбар. Тїаккха? Кулг кулгах тєхарий вай?

Цу сахѣате Том раьза а хинна, їиѣ шерч ворда дїа а єжа, бєшкїлгаш хѣатїайотта заргаза ше новкѣостал а даѣ, новкѣа ваьлар Том. Кхы тїа бїаьхача новкѣа водаш, Том сагота вагїаргвоацаш, цунна шийнна хургїолаш, цѣба бєшкїлг їий а дєлар, наькѣа новкѣост кхєте цунна кад ботта а їиш хургїолаш.

«Эй-о-о!» – аьнна, цїогїа тєха, дукѣа шерч човха а даѣ, коах ваьлар Том.

Водар из, водар. Цїаьхха, мичара боагїа ца ховш, дунєнахѣа лакха гїап-пєн хѣагучабаьлар-кх хѣона наькѣа юккѣе, гїовраш дєтташ кѣайла їоккха аьшка коаналараш а латташ. Е гїаш гїолга а дац є вордаца гїолга а дац.

– Ай, салли-валли хїла шоана, вампалаш! Шун кулгїй болх ма-б ер! – аьнна, дїаэгїазвахавїй Том. – Дунєн тїа адамашта хєза хїама дїй ер, наькѣа юккѣе гїап їотташ! Вампал Дєнбрас хїла вєзаш ва ер даьр! Вампалашта юкѣе а вампал, нїзархошта юкѣе нїзархо! Э, даьра, со а ма вац вїро-їатто ваь! Из-м ховргда вайна, совлє хѣанга кхоач.

Из а аьнна, ший болча нїзаца коаналарєх гїєртача Тома, тєха, шерра хѣайїїллар уж.

Укхаза ца аьлча даргдац вай, вай ювцача ханага вампал Дєнбрас кѣаваларгахѣа кхайдє вар, цудухѣа лєрга ондо вар из. Мичара! Шерч-вордаї соарч цїувзаш хозарг а дацар цунна, цун коара жїалїг хиннадєцаре: лєхар лєхар дар цо цу коа эккхїята хиннар, даьра дар, вєнна уллар кашара гїоттавергволаш-м. Дєнбрас сома а ваьнна, ший мєтта урахайра, сотта а вєнна, бїаргаш хѣокхадїр цо, цул тїєхѣагїа, тєтта, ший коа дїаараваьлар.

Цѣярчоа є Том а є цун ворда а бїаргаїовнзар цунна,

хлана аьлча когашта кIал юхьежаш оамал яцар цун цIаккха а. Цудухьа, пхе шецца баге а гIоттаяь, дIа-юха хьежаш из латтача юкьа, цунна дикка зем баккха вIаштIехьдаьлар Тома.

Къаьна Денбрас пхийтта футага кхоачаш дегI долаши, белаж шера йолаши вар, бакьда текхано вар. Бахьан дар – пIури дукха буаш хилари, дер дайна лелари, цудухьа къоаналгахьа гIертачул тIехьагIа хьахиннаяр-кх цун из тIангар. Вампала керта тIара мос-кIозалаш саьрга новраш санна дIа-юха дагIар, хIаьта къоахкаш юаеннаяр цун, долаш тIа lotlakхоачаш, хлана аьлча жа дуар цо, шоай тха а тIехкаш а тIехьа чухьекхаш.

Бакьда ТIумпарг Том хIамма а цох кхераваланзар, хьалха цIаккха а из Денбрас бIаргавайнавеце а.

– ХIелло! – бугIа, ча Iахарах тарра, цIоIа техар Денбраса, юххера а шийна Тумпарг Том бIаргавайча. – Хьо фу цIизтолг да данне а?! Хьо мишта вихьав со коа вала, хьай хурдийяьнна соа цIуьза ворда а тIехьа. ХIа! Ер-м иий да мотт сона! Сона дена-м хургдац!

– Цхьа-ши кьург бе пурам да хьона, – аьлар Тома, – бакьда ер иий хьона денадац, ер Сент-Ив яхача моттиге хьош да. ХIаьта хьа коа са ворда енай, ер хьай ков Iа навкьа юккье дилландаь.

– Хьайла хьога, хIамах эхь доаца жIале кIаза! Iодолле,

сов сиха дIадала сона хьалхашкара, аз ухк сахьате, куржам хьа а баьккха, хьайна тIера кIарх оаса эцалехь!

– Кьиккьаре-кьикь! Сов хьалха-м Iаханзар хьо, ва къаенна боргIал? – хаьттар цунга Тома.

Циггача дIаэIазвахарий хьона вампал, сов эгIазваха дуIан морх санна Iаьржлуш. Кхы дош ца оалаш, дIакхайда тько фут хиллал лакха хи бола муш, хьоарччаяь, ший овлаш а тIехьа бухьаьккхар цо лаьттара.

Бакьда, цунах бокьонца бола сома шаьра хьокха хургболаш, хена тIара тьковронгаши йоакьаенна галгаши дIаяха эттар из. Денбрас из деш воаллача юкьа, ший ворда тIара бешкилгаш Iо а кхайса, цхьа чарх хьаьккхар Тома. Ма мега турс а хилар цунах! Хьаьккхар вордах йоалла йоккха нажа соа – цунах дика водж хилар. Вампал, ший хьокха нийсбеш, воаллаш вар хIанз а.

– Вала хIанз, вала сихагIа! – из сихвеш, тIачайхар Том. – Со хьеж хьога! Ер са тур да, ер са турс да, – яхаш, ший ворда чархи, ворда соаи дIа-юха а лестаеш.

Юххера а вIашкабахарий вай довхой...

(ДIахододар деша тIехьа тIайоагIача номер тIара.)

IагIасанаькьан Т. сурташ

Таржам даьр – Барсигиров Б.

Хамхой Дауд

НАНИИ ЦОГИИ

Нане кхий чура Цоге
Боргилг араера.
Боргилг яхъаш чехка
Хъун чу из чудера.

Нане аьлар:
– Влалла
Эшац сардам баккха.
Кхоана из хъадоагIе,
Боргилг лургъя цхъаькха.

Из дIахеза Цоги
Удаш юхадера.
ЖIалеш тIахыйдача,
Ше ледаьлга хайра.

Аьлар тIаккха Цоге:
– Iехадаьд со нане.
ЛаьрхIа хиннаяц из
Кхы ер са бат хъаьнтъе.

Юйижал хъай, чугIой,
Бийса ма йий ара.
Кхухъаргъяц аз боргилг
Бетта цхъацда мара.

– Кхы хъо доагIе, хъона
ТIакхетаргда Къулац.
Хургъя цхъа цIи тIаккха
Цоги, Цоги-ЦIогдац.

ХЕНАХЗІОКЪЕТТАРГ

Іуррехъ шоай болх длаболабу хенахзІокъеттаргаша. Гаьнна дІахоз цар «тук-тук-тук». «Гаьний лораш» оал хенахзІокъеттаргех – хенах чуьнна чоапилгаш а, нІаний а дуь цар, коаста кІалхара уж хьа а лехаш.

Цхьа кьона хенахзІокъеттарг, Іуйре хиннайоллашехъ, йижа уллаш яр ший цІагІа, гаьнашта зІок етта ца а йодаш. «КІордадаьд сона, – уйла йора цо, – даим гаьнах зІок етта. Са-м корта бІагорабоагІа, со зІок етта эттача. Салоларгда аз сайна».

ХІаьта цун даи нанеи тхьоврехъ хьунагІа дар, шоай декхар кхоачашдеш – хенех зІок етташ. ЦІаьхха, цхьа хІама дагадеха, ший болх соцабир дас.

– Воай, – аьлар цо ший сесагага, – вай воІ мичав? Цо хенах етта зІок мича хоз сона.

ЗІок еттар юха а соцадаь, ладийгІар сесага а.

– Даьра, сона а хазац, цо зІок етташ.

– Йоллел, – аьлар дас-хенахзІокъеттарго ший сесагага, – цІагІа вий хьажал из.

Ший болх а бита, шоай бІы боалла хена хар йолча яхар нана-хенахзІокъеттарг.

...Наб хьакхетацар воІа-хенахзІокъеттарга. Кхы а мец а еннаяр из. КІалтІаювлаш илла-илла, моцалах чураш Іеха йолаенначул тІехьагІа, гІеттар из меттара. Яха, дукхагІа телха хи а леха, зІок етта эттар из. О, ма чам болаш дар коаста кІалхара укхо хьадоахаш хинна нІаний а чоапилгаш а. Корта а сецар, кхы ца лазаш...

Ший цІа долча из дІакхачалехъ, нанна-хенахзІокъеттарга хезар воІа-хенахзІокъеттарго етта зІок. Юхайийрзар из.

МОТТ БЕЦЕ, КЪАМ А ДАЦ

Горчханнакъан Бадрудин

КАЧИЛГ

Качилг яха дош тахан атта хаза йиш яц. Дешанза болча даьша-ноаноша тхьоврча хана кхебаьча наьха ноахалах ба, тахан дезтка, дезткеи пхиъ шу даьнна, е кхы а боккхагбола нах. Цар меттаца мара нийслуш дац из дош. Качилг оал кхаь хламах. Эггара хьалхара цун маан да тлаьнах е кач уллабу длаьха батхар дола, кладах хьабаь бола боккха боаца тлормиг. Шоллагла цун маан – кхеш е кхыдола ги чудоалла длаювш-хьатлаювлаш йолча хламан ботт. Масала, иштта ги чудоалла бетташ хул кхеш чуйоахкаш, горох чуйоаллаш. Иштта качилгаш хул гаьний а, масала, кларцхала гаьний. Хлаьта садоаллача хламай кхопаш чуйоахкача клайча чиллах хьабаьча беттах а оал качилг. Масала, качилга чу доаллача нловцисках хьахул клормац.

Кица «ХЛАМА ДИКА ДАА...»

- Хьатладоаглаш ла ма дий вайна кастта, – аьлар пхьагало Минтас ший лоалахочунга Пинтийга.
- Тлаккха фу де деза?
- Даьра, хац сона-м, дос эзача бакъахьа децарий вай, цу лохе уллача бер чура. Ара шельелча, цли йоагае езаций вай цленошка. Берилгаш шел ма лургдий вай.
- Сона-м могоаргдац цу бер чура дос увза, – аьлар Пинтас. – Аз лакхе уллача босара кхухьаргда дахча.
- Хлана?
- Низ бац са, – аьлар Пинтас.
- Хлана бац хой хьона?
- Хлана бац?

– Хлама клеизига дуь ла, кица хезадий хьона: ЧУБЕЛЛАР – НИЗ, ГИБЕЛЛАР МУХЬ, яхаш.

- Хезад, маан фуд-м хац.
- Хлама дика дуэ, болх хьабе а низ хургба, яхилга да из.
- Мегаргда тлаккха. Глоргда вай кхоана луйран лохерча бер чура дос оза. Со кхоана, дика хлама а дия, араяргья, хьожаргда вай хьа кица бакълуй.

луйран Пинтас дикка хлама диар. Бакъда низ тлакхетанзар цунна. Хала дар Пинтийна ший новкъостаца нийсса болх бе. Гибоалла дахчан мухь, кхы длабахьа а ца могоаш, локхессар цо лаьтта. Тлаккха салала лухайра.

– Бакъ хиннадац хьа кица, – аьлар цо, – влалла а низ тлакхийттабац сона.

– Хлей! – цо аьннацох яшанзар Минта.

– Цхьан дийнахьа дика хлама даарах тлакхетац низ. Хлара луйран даа деза из – дуккха а хлама. Иштта цхьан бетта ла дуэ, тлакхетаргба хьона низ.

Из а аьнна, ший новкъоста мухь гиболла новкъостал а даь, тлаккха ший морхл ги а белла, чухар ши новкъост.

Глудантанакъан Д. сурташ

ГІАЛГІАЙ СІЙДОЛА НАХ

Мерешканаъкъан Султан

КІУРЕНАЪКЪАН МУСИЙ МУСТБИ

Таханарча денга ховш да, 1917 шу долалуш, гІалгІай къамах болча паччахъа эпсарашта юкъе, пхи саг инарала, ткъо саг полковника, бархІ саг подполковника, хІаьта 395 саг юкъерча а зІамагІча а эпсарий даржашка хиннилга. Укхаза аланза далац, цу паччахъа замах гІалгІай къамах бола нах, эскаре амал де декхаре ца хиннилга. Дале а, ший лІоламах цига вахачоа, цун говзалга а, деналга а хъежжа, чин а совгІаташ а луш хиннад паччахъа амарах.

Иштта болчарех цаІ хиннав полковник Кіуренаъкъан Мусий Мустби. Из ваьв 1864 шера 25 мае, Терски областа чуйоагІача Наьсарен округа Буро чурча юнкера дезале. Юхъанца Буро тІара тІема прогимнази а доазон (межевой) курсаш а, дийша, йистеяхай цо. Мусий Мустби дуккхача, тайп-тайпарча даржашка волаш, амал деш хиннав Туркестане, Баку. Эскаре амал делга дІадоладаьд цо 1889 шера 16 мае. Дийша йистеяхкххай Елисаветградски тІема дошлой училище. Амал деш хиннав 45-ча Северски драгунски полке а 37-ча драгунски полке а. 1897 шера 10 марте доазув лорадеча дІахъожаваь хиннав из Кушка яхача городерча 30-ча Закаспийски доазон бригаде. Эскаре амал дарах, ше-ший аргІах лакхлуш, 1891 шера корнета чин долаш хинна из, иштта лакхлуш, 1912 шера подполковника чинага кхаьчав.

Паччахъа эпсара декхараш дизза кхоачашдарах, маькарло гойташ денале хиларах, цу хана цунна паччахъалкхен совгІаташ денна хиннад: Супача Станислава 3-ча лагІан орден (1903 ш.), Супача Аннай 3-ча лагІан товраши банти дола орден (1916 ш). Эскаре амал делга соцадаьд цо 1918 шера, 30-ча Закаспийски доазон бригаде отряда кулгалхочун дарже волаш. 1919 шера полковника дарж деннад цунна.

Мусий Мустбе ший кхо дезалхо хиннав: къонгаш Инал-Бей, Тамерлан, йоІ Дманна. Юхъанца, цІагІа хъехархой а оттабаь, дешар, каьхата мотт Іомабеш хиннаб уж. Цхъабакъда хоаддаме ховш да Инал-Бей цул тІехьагІа реальни училище дешаш хиннилга а Тамерлан Буро тІарча кадетски корпусе дийша ваьннилга а.

Укхаза белгалданза далац, Мустбе воша МурцаІал (Муртазал-Іаьла) а полковника дарже кхаьча хиннилга. Цу цхъан дезалерча шин полковника сийдеш, паччахъа амарах, Буро кІалха чакхйоалача хана, цІермашин шин минота соцаеш хиннай, оалар вай боккхагІчар, саг Іовала е тІаха везе а ца везе а. ГІалгІай Мехка юкъе сий а долаш баьхаб уж. Цар дезалера мара цу заман чу шиь полковник хиннавац, вай къамах болча нахах.

1917 шера ши революци а хинна, большевикаша Іаьдал карайцача, Граждански тІом болабелча, инарала Деникина Добровольчески оалача эскаре амал де дІахъийха хиннав из. Бакъда цхъан мехка дукхача хана денз даьха а даха а вежарашха дола къамаш тІемца вІаший духъаль-эттача хана, со дакъа хургвац аьнна Іийнав из, яхаш, белгалдора къоаноша.

ТІАУС

Зіамага Зали елхаш ягіа,
Цхъанне а кхетадац цо яхар:
«Цога, Цога, беша Іеха», –
Йоах цо, бушилгаш діадегіа.

Зіамага Зали елхаш хеза:
«Са йілига ловзар деза», –
Аьле, даде біларчча гали
Ловзоргаш дахъ тее Зали:
Бози, цоги, боабашк Къраь,
Газа Ньюша, дахчах яь,
Соа тіа кхеста глобус – бур,
Бархатах даь цици Мур...
Кіаьда чайтоанг – Мора Корта.
Теникаш а яхъ цо шортта.

Елхаш, Зале уж діакхувс,
Тіаккха даде ахкарг дувс.
Тею из йілига даьца,
Шинне а ахкарг діадехк таьца.
Хьалкхувс цар из, хьалдетт тховнах,
Хіама хилац, йілиг довнах
Къаста ловш яц, елх из: «Цога,
Цога хьада, хьада сога!
Цога, – да йоах, – беша Іеха», –
Шаккхе бушиг діа а хьекхă.

Цигга хьакхайк царга нани,
Оал цо дадега: «Ва къаьни,
Сона йовз цо ювца Цога,
Оаш ладувгіал лерттіа сога.
Бац цо бувцар Микки Маус,
Зале ювцар я вай тіаус».

Беша болх уж тіаккха хийцца,
Шоашца зіамага Зали ийца.

Цигга Зали сиха тув,
Біаргадайна къоарза нув
Санна даьржа, бес-бесара
Ціог доа тіаус шоай бешара.

Лел хіанз Зали, тіаус хьесташ,
Елаш, цунна гонахьа кхесташ.
Діакхувдадеш ший бушилгаш,
Телаш тіауса фийгилгаш.

Доврбиканаѣкъан І. сурташ

Хамхой Жимсари

ХОВЛИ-ДОВЗАЛЕШ

Герга, ІажагІа маълха кІориг,
Баъ тІа ягІаш я.
Ше хьалкхийча, мух хьекхача,
ГІетта дІагІоргъя.

(Баила)

Іилман хьехам хьона тела
Новкъостий уж да.
Хьоца школе цхьана да уж,
ЦІагІа а хьоца да.

(Къижаш)

Сага дикагІвола
Новкъост ва, цох оал.
Яц цох шеко вІалла,
Ковна ду цо доал.

(пІагІж)

ГІудантанаъкъан Д. сурташ

ХЪАЛАХА ВОКХАРНА ТАРА ЙОАЦА ЧАЙНИК

Гудантанакъан Д. сурт

ДОШЛОРГ

АБННАР ТИА ВОЛА – покладистый,
послушный
БУХЪЯККХА – вырвать с корнем
ВАМПАЛ (ва) – великан
ГІАП-ПЕН (ба) – крепостная стена
МУШ (я) – вяз
ЗАРГАЗ (ва) – жестянщик
ЙИЙ (да) – пиво
КІАРХА ОАСА (ба) – полоса кожи
КИР (я) – поклажа, груз
КУКАЛИЙ ХАНА – очень давно,
во времена богини Кукали
КУРЖАМ (ба) – розга
МЕГА (белг.) – отличный, славный
НИХ (да) – брага
САЛЛИ-ВАЛЛИ ХИЛА – старинное
ругательство
СОВЛЕ – преимущество, победа
ТІАНГАРГ (я) – брюшко
ТУМПАРГ (ва) – карапуз, малыш
ТУРС (да) – щит боевой
ФОРДА ГЕЛ (я) – морской залив
ФУТ (я) – ингалсий длоахал дуста боарам
ХАРШЕНИ (я) – трактир, харчевня
ЦИИЗТОЛГ (я) – букашка
ШЕЦЦА – на одну пядь
ШИЙННА – лично для него

«СЕЛААД» (РАДУГА) №9

Детский журнал.
Учредитель – Правительство
Республики Ингушетия.
Издается с сентября 1986 года
на ингушском языке.
Зарегистрирован Управлением
Федеральной службы
по надзору в сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций
по Республике Ингушетия.
Регистрационный номер
ПИ № ТУ06 – 00029
от 19 сентября 2019 г.
Главный редактор Б. Х. Горчханов.
Заместитель гл. редактора Р. С. Келигова.
Старший редактор М. М. Наурузова.
Художественный редактор А. Х. Даурбекова.
Корректор С. Я. Арчаков.
Обложка художника А. Х. Даурбековой.
Художники А. Х. Гудантова, А. Х. Даурбекова.
Сдано в набор 02.09.2022 г.
Подписано к печати 24.10.2022 г.
Дата выхода в свет 15.11.2022 г.
Формат 60х84 1/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная. Усл. п. л. 2.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2080. Заказ 220448.
Адрес редакции и издателя:
386100, Ингушетия Респ.,
г. Назрань, тер. Центральный округ,
пр-кт И. Базоркина, 3а.
Электронный адрес: selaad.ri@mail.ru
Телефоны: гл. редактор – 22-70-97,
отделы и бухгалтерия – 22-70-96.
Отпечатано в АО «Издательство «КЗ»,
г. Минводы, ул. 50 лет Октября, 67.

